

ג' בסיון תשס"ט
26 במאי 2009
X9100B

מודעות לחוקי עבודה ומידת הפרתם בקרב תושבי קריית מלאכי –

תמונת מצב לפני מבצע אכיפה

מיכל אלפסי

מבוא

מטרת הדו"ח הנוכחי היא להציג את שיעורי הידע וההפרה של מספר חוקי עבודה בקרב שכירים תושבי קריית מלאכי, כחלק מניסוי שעורך מינהל הסדרה ואכיפה של משרד התמ"ת במטרה לבחון את יעילות פעילויות האכיפה של המינהל. באופן ספציפי יותר, הנתונים המופיעים במסמך זה נועדו לצייר תמונת מצב אודות שיעורי הידע וההפרה של חוק שכר מינימום, חוק שעות עבודה ומנוחה וחוק ההודעה לעובד.

כפי שצויין קודם לכן, העיר שנבחרה לשמש כמוקד הניסוי הינה קריית מלאכי, כאשר זו נבחרה משני טעמים עיקריים – גיאוגרפי ודמוגרפי.

מבחינה גיאוגרפית, המטרה היתה בחירה באזור יעד פריפריאלי, המאופיין בנידחות, היצע נמוך של מקומות עבודה, מפעלי low-tech בעלי שרידות נמוכה יחסית וריבוי אוכלוסיה ממעמד סוציו-אקונומי בינוני-נמוך. מכיוון שמתוכנן מבצע עתידי באזור הצפון, הוחלט למקד את המבצע הנוכחי באזור הדרום, כאשר שלושה יעדים מרכזיים עמדו בקריטריונים שלעיל – דימונה, נתיבות וקריית מלאכי. הבחירה בקריית מלאכי נעשתה משום שנמצא כי אזור התעשייה קרית מלאכי – באר טוביה הינו המתאים ביותר, הן בשל גודלו (מכיל 65 בתי עסק) והן בשל התאמתו מבחינת יתר הקריטריונים הגיאוגרפיים שהוצגו קודם לכן.

מבחינה דמוגרפית, כאמור, המטרה היתה בחירה באזור ובו ריכוז של אוכלוסיה במעמד סוציו אקונומי בינוני-נמוך, היות וזו אוכלוסיה בהסתברות גבוהה להפרת חוקי עבודה. נבחנו אם כן מספר קריטריונים בהיבט זה, לרבות הכנסה (שיעור המשתכרים כד שכר מינימום), שיעורי אבטלה ותעסוקה, רמת השכלה, מגורים ברדיוס מקום העבודה ושיעור העולים החדשים. לאור קריטריונים אלו, בשילוב עם עמידה בקריטריונים הדמוגרפיים, נמצא כי העיר קריית מלאכי היא המתאימה ביותר מבין ערי אזור הדרום לביצוע מבצע האכיפה.

מטרות הדו"ח

הדו"ח הנוכחי בוחן את שיעורי הידע וההפרה של תושבי קריית מלאכי לחוק שכר מינימום, חוק שעות עבודה ומנוחה וחוק ההודעה לעובד, תוך השוואה לשיעורי הידע וההפרה של חוקים אלו בכלל האוכלוסיה ובקרב אוכלוסיית השכירים בשכר נמוך.

מטרת הדו"ח היא להשיב על שלוש שאלות עיקריות:

- (1) מהו שיעור השכירים בקריית מלאכי המכירים את חוק שכר המינימום ומהו שיעור הפרת חוק זה בקרבם, בזיקה למאפיינים סוציו דמוגרפיים ותעסוקתיים ובהשוואה לכלל אוכלוסיית השכירים היהודים¹ וכן לאוכלוסיית בעלי שכר נמוך בשל היותם קבוצת סיכון להפרת חוקי עבודה.
- (2) מהו שיעור השכירים בקריית מלאכי העובדים בשעות נוספות וביום המנוחה וכן האם מקבלים עבור זה את התגמול הנקוב בחוק? בדיקות אלו תעשינה בזיקה למאפיינים סוציו דמוגרפיים

¹ ההשוואה היא לשכירים יהודים בלבד ולא לכלל השכירים, משום שרובם המכריע של תושבי קריית מלאכי הינם יהודים.

ותעסוקתיים וכן בהשוואה לכלל אוכלוסיית השכירים היהודים ולאוכלוסיית השכירים בשכר נמוך.

(3) מהו שיעור השכירים בקריית מלאכי המכירים את חוק ההודעה לעובד ומהו שיעור השכירים אשר קיבלו ממעסיקם הודעה בדבר תנאי תעסוקתם?

הנתונים המובאים בדו"ח זה מבוססים על סקר מיוחד שערך מינהל מחקר וכלכלה במהלך אוקטובר – נובמבר 2008 בקרב שכירים בקריית מלאכי. המדגם כלל 577 נבדקים והוא מהווה מדגם מייצג של אוכלוסיית השכירים בקריית מלאכי בגילאי 18 ומעלה.

כמו כן, ישנה בדו"ח השוואה של הממצאים מסקר קריית מלאכי לממצאי שני סקרי אכיפה נוספים שערך מינהל מחקר וכלכלה בקרב מדגמים מייצגים של ציבור השכירים בישראל בגילאי 18 ומעלה. הסקר העיקרי שאליו נערכו ההשוואות הוא סקר אכיפה משנת 2008 אשר כלל 1663 משתתפים ואילו הסקר השני, אשר לגביו יש התייחסות יחידה בפרק חוק ההודעה לעובד, נערך בשנת 2006 וכלל 1173 משתתפים.

עיקרי הממצאים

- רק כ – 41% מקרב השכירים בקריית מלאכי המקבלים שכר שעתי ידעו מהו גובה שכר המינימום לשעה, וזאת בהשוואה ל כ – 14% בלבד מקרב השכירים החודשיים אשר ידעו מהו גובה שכר המינימום לחודש. בהשוואה לכך, כ – 34% מקרב השכירים השעתיים בכלל האוכלוסיה ידעו מהו גובה שכר המינימום לשעה ו – 19.6% מקרב השכירים החודשיים מכלל האוכלוסיה ידעו מהו גובה שכר המינימום לחודש. שיעורי הידע בקרב שכירים בשכר נמוך מכלל האוכלוסיה נמוכים אף יותר ועומדים על כ – 40% מקרב השכירים השעתיים ו – 19% מקרב השכירים החודשיים.
- משתני הרקע (מגדר, השכלה, ותק, מידת דתיות וגיל) של השכירים בקריית מלאכי לא נמצאו כמשתנים המסבירים ידע, הן בקרב השכירים החודשיים והן בקרב השכירים השעתיים, בדומה לשכירים מכלל האוכלוסיה. מבין המשתנים התעסוקתיים, רק המשתנה ענף כלכלי נמצא כמסביר ידע, אולם בקרב שכירים שעתיים בלבד, בעוד שבכלל האוכלוסיה משתנה זה נמצא כמסביר ידע הן בקרב השכירים השעתיים והן בקרב השכירים החודשיים.
- מרבית השכירים בקריית מלאכי אינם מכירים את רכיבי השכר הכלולים בשכר המינימום. הדבר מתבטא בכך שמעטים ידעו לציין כי הרכיבים תוספת יוקר ותוספת קבועה כלולים בשכר המינימום, ומצד שני, רבים טעו וסברו כי דמי נסיעות כלולים בשכר המינימום (56% מקרב השכירים השעתיים ו – 43% מבין השכירים החודשיים).
- כ 9% מקרב השכירים המשתכרים שכר שעתי ועוד כ – 5% מהשכירים המשתכרים שכר חודשי בקרב תושבי קריית מלאכי השתכרו שכר הנמוך משכר המינימום, כפי שעולה מדיווחיהם. בהשוואה לכך, שיעור ההפרה בקרב שכירים מכלל האוכלוסיה עמד על כ – 17% מקרב השכירים השעתיים וכן 17% מקרב השכירים החודשיים.
- כ – 10% מבין השכירים בקריית מלאכי אשר התבקשו לעבור קורס הכנה לתפקיד לא קיבלו שכר עבור תקופה זו, זאת בהשוואה ל 27.3% מהשכירים בכלל האוכלוסיה ו – 44.1% מבין השכירים בשכר נמוך. כ – 10% מתוך השכירים אשר יצאו לקורסים במסגרת תפקידים לא קיבלו שכר עבור תקופה זו, זאת בהשוואה ל 26.4% מכלל האוכלוסיה ו – 48.9% מבין השכירים בשכר נמוך.

- כ – 23% מציבור השכירים בקריית מלאכי עובדים בשעות נוספות, בהשוואה ל 27.5% מכלל האוכלוסייה ו – 17% מבין השכירים בשכר נמוך.
- כ – 30% מבין השכירים שעובדים שעות נוספות בקריית מלאכי אינם זוכים לתגמול הכספי הנקוב בחוק שעות עבודה ומנוחה בגין עבודה בשעות נוספות (או שהתוספת אשר משולמת להם הינה נמוכה מזו שאמורים לקבל ע"פ החוק או שלא מקבלים תוספת שכר בכלל).
- גברים נוטים לעבוד בשעות נוספות יותר מאשר נשים (31.5% בהשוואה ל 17.7% בהתאמה); עולים חדשים נוטים לעבוד בשעות נוספות יותר מאשר אזרחים ותיקים (34.6% בהשוואה ל 21.4% בהתאמה). בנוסף, הבדלים על סף המובהקות הסטטיסטית נמצאו בין שכירים צעירים (גילאי 18 – 35) לבין שכירים משתי קבוצות הגיל הגבוהות יותר בשיעורי העבודה בשעות נוספות, כך שאצל הצעירים נמצאו שיעורים גבוהים יותר של עבודה בשעות נוספות. גם בכלל האוכלוסייה נמצא כי גברים נוטים לעבוד בשעות נוספות יותר מאשר נשים (36.2% לעומת 21.4%). עם זאת, יתר המשתתפים הסוציו דמוגרפיים שנמצאו קשורים לעבודה בשעות נוספות בקרב תושבי קריית מלאכי, לא נמצאו ככאלו בקרב כלל האוכלוסייה.
- נמצאו קשרים סטטיסטיים מובהקים בין משלח יד ובין ענף כלכלי לבין עבודה בשעות נוספות, הן בקרב תושבי קריית מלאכי והן בכלל האוכלוסייה. גם בקריית מלאכי וגם בכלל האוכלוסייה נמצא כי עובדים מקצועיים נוטים לעבוד בשעות נוספות יותר מאשר שאר משלחי היד (41.7% מבין העובדים המקצועיים בקריית מלאכי עובדים בשעות נוספות ו – 48.5% מבין העובדים המקצועיים בכלל האוכלוסייה. השיעורים הנמוכים ביותר של עבודה בשעות נוספות נמצאו בקרב בעלי מקצועות חופשיים וטכניים (רק 10.9% מבין בעלי המקצועות החופשיים והטכניים בקריית מלאכי ו – 23.8% מביניהם בכלל האוכלוסייה דיווחו כי עובדים שעות נוספות).
- 2.8% מהשכירים בקריית מלאכי ו – 2.9% מהשכירים היהודיים בכלל האוכלוסייה עובדים בערב שבת. 2.1% מהשכירים בקריית מלאכי ו – 3.5% מהשכירים היהודיים בכלל האוכלוסייה עובדים ביום שבת.
- רובם המכריע של השכירים בקריית מלאכי אינו מכיר את חוק ההודעה לעובד. רק כ – 11% דיווחו כי מכירים חוק זה, בדומה ל 11.9% שדיווחו כי מכירים חוק זה מכלל האוכלוסייה.
- כ – 60% מהשכירים בקריית מלאכי לא קיבלו ממעסיקם הודעה בדבר תנאי העסקתם, בדומה למצב בכלל האוכלוסייה.

1. מאפיינים סוציו דמוגרפיים ותעסוקתיים של אוכלוסיית קריית מלאכי

לוח 1 מציג את המאפיינים הסוציו דמוגרפיים של אוכלוסיית השכירים קריית מלאכי², תוך השוואה לכלל אוכלוסיית השכירים בישראל ולאוכלוסיית השכירים בשכר נמוך³.

לוח 1: מאפייני אוכלוסיית קריית מלאכי – מאפיינים סוציו דמוגרפיים (אחוזים מסך הכל)

כלל האוכלוסייה ⁴		אוכלוסיית קריית מלאכי N = 577	המאפיין
בשכר נמוך N = 145	סה"כ N = 1125		
			מגדר
18.6	40.3	35.4	גברים
81.4	59.7	64.6	נשים
			ותק בארץ
90.3	93.1	91.0	אזרחים ותיקים
89.7	6.9	9.0	עולים חדשים
			השכלה
36.7	24.1	36.5	חסרי תעודת בגרות
63.3	75.9	63.5	בעלי בגרות ומעלה
			מידת דתיות
24.3	17.6	35.7	דתיים וחרדים
48.6	38.2	43.1	מסורתיים
27.1	44.2	21.2	חילוניים
			גיל
43.1	38.2	33.8	גילאי 18 – 35
52.8	59.1	65.3	גילאי 36 – 65
4.2	2.7	0.9	גילאי 66 ומעלה

² אוכלוסיית קריית מלאכי מונה 19,700 תושבים, 99% מהם יהודים ולכן אין התייחסות בטבלה ללאום.

³ אוכלוסיית היהודים.

⁴ הנתונים לגבי כלל האוכלוסייה והאוכלוסייה בשכר נמוך נדלו מתוך סקר מיוחד שערך מינהל מחקר וכלכלה בשנת 2008 בקרב מדגם מייצג של אוכלוסיית השכירים בישראל.

לוח 2: מאפייני אוכלוסיית קריית מלאכי – מאפיינים תעסוקתיים (אחוזים מסך הכל)

כלל האוכלוסייה ⁵		אוכלוסיית קריית מלאכי		המאפיין
בשכר נמוך	סה"כ	N = 577		
N = 145	N = 1125			
סוג שכר				
54.5	62.3	53.8		שכר חודשי
45.5	37.7	46.2		שכר שעתי
תשלום שכר באמצעות:				
–	–	93.4		מקום העבודה
–	–	6.6		חברה קבלנית/חברת כוח אדם
משלח יד				
4.4	12.1	7.7		אקדמאים
14.8	21.6	20.7		בעלי מקצועיות חופשיים וטכניים
25.9	31.1	23.9		מנהלים ופקידים
43.7	20.5	22.0		עובדי מכירות ושירותים
3.0	10.0	15.8		עובדים מקצועיים
8.1	4.7	9.8		עובדים בלתי מקצועיים
ענף כלכלי				
6.5	10.9	20.8		תעשייה
12.1	9.6	8.5		מסחר
3.2	3.9	2.7		תחבורה ותקשורת
60.5	50.5	49.4		מגזר ציבורי
2.4	2.0	3.5		שירותי אירוח ואוכל
12.9	17.3	8.3		שירותים פיננסיים ועסקיים
2.4	5.8	6.9		אחר ⁶

מלוח 1 המופיע מעלה ניתן לראות כי חלקם של הגברים בקרב שכירים בעלי שכר נמוך הינו נמוך במיוחד בהשוואה לחלקם בכלל האוכלוסייה ובאוכלוסיית קריית מלאכי. ניתן לראות אם כן ייצוג יתר לנשים ברמות השכר הנמוכות. עוד ניתן לראות כי חלקם של העולים החדשים בקרב בעלי השכר הנמוך הינו גבוה יותר מאשר חלקם באוכלוסיית קריית מלאכי ובכלל האוכלוסייה בפרט. כמו כן, ניתן לראות דמיון ברמות ההשכלה בין תושבי קריית מלאכי לבין שכירים בשכר נמוך, כאשר ניתן לראות שיעורים גבוהים יותר של חסרי תעודת בגרות בקרב תושבי קריית מלאכי ובקרב שכירים בשכר נמוך, בהשוואה לכלל האוכלוסייה. עוד ניתן לראות כי ישנו ייצוג יתר של דתיים וחרדים בקרב תושבי קריית מלאכי בהשוואה לכלל האוכלוסייה, וכן כי בקריית מלאכי ישנם פחות שכירים צעירים (גילאי 18 – 35) בהשוואה לכלל האוכלוסייה.

⁵ הנתונים לגבי כלל האוכלוסייה והאוכלוסייה בשכר נמוך נדלו מתוך סקר מיוחד שערך מינהל מחקר וכלכלה בשנת 2008 בקרב מדגם מייצג של אוכלוסיית השכירים בישראל.
⁶ בינוי, חשמל ומים, חקלאות, משק בית לשירותים פרטיים

בהתייחס למאפיינים התעסוקתיים, ניתן לראות מלוח 2 כי ישנם מעט יותר שכירים שעתיים (אשר הסטאטוס התעסוקתי שלהם נמוך יותר מאשר שכירים חודשיים) בקרב תושבי קריית מלאכי מאשר בכלל האוכלוסיה. בהתייחס למשלח היד, ניתן לראות כי בקריית מלאכי ובקרב שכירים בשכר נמוך מכלל האוכלוסיה, שיעור האקדמאים נמוך יותר מאשר שיעור האקדמאים בקרב כלל אוכלוסיית השכירים (7.7% בקריית מלאכי ו- 4.4% בקרב שכירים בשכר נמוך מכל הארץ, לעומת 12.1% מכלל האוכלוסיה). עוד ניתן לראות ייצוג יתר לעובדי מכירות ושירותים בקרב שכירים בשכר נמוך בהשוואה לתושבי קריית מלאכי ולשכירים מכלל האוכלוסיה (43.7% בקרב שכירים בשכר נמוך בהשוואה ל- 22% בקריית מלאכי ו- 20.5% בכלל האוכלוסיה). עוד ניתן לראות כי שיעור העובדים הבלתי מקצועיים בקרב תושבי קריית מלאכי (9.8%) הינו גבוה יותר מאשר בכלל האוכלוסיה (4.7%) ודומה למדי לשיעור הבלתי מקצועיים בקרב השכירים בשכר נמוך בכלל האוכלוסיה (8.1%). גם שיעור העובדים המקצועיים בקריית מלאכי הינו גבוה יותר מאשר בכלל האוכלוסיה ובקרב השכירים בשכר נמוך (15.8% בהשוואה ל- 10.0% ו- 3.0% בהתאמה).

בהתייחס לענף הכלכלי, ניתן לראות כי שיעור העובדים בענף התעשייה בקריית מלאכי הינו גבוה יותר משמעותית מאשר שיעור העובדים בענף זה בכלל האוכלוסיה (10.9%) וכן מקרב העובדים בשכר נמוך (6.5%). לעומת זאת, ניתן לראות כי מיעוט מקרב תושבי קריית מלאכי עובדים בענף השירותים הפיננסיים והעסקיים (8.3%) בהשוואה לשיעור המועסקים בענף זה בכלל האוכלוסיה (17.3%) ובקרב האוכלוסיה בשכר נמוך (12.9%).

2. חוק שכר מינימום, התשמ"ז – 1987

2.1 ידע אודות שכר המינימום

שאלנו את כלל המשתתפים במדגם מהו למיטב ידיעתם שכר המינימום לשעה ומהו למיטב ידיעתם שכר המינימום לחודש, בהתאם לסוג השכר שמקבלים. קרי, בדקנו ידיעת גובה שכר מינימום לעשה בקרב המשתתרים שעתית ($N = 252$) ובדקנו ידיעת גובה שכר מינימום לחודש בקרב המשתתרים חודשית ($N = 293$).

שכ"מ לשעה

הסכום המינימלי בו נקבו היה 17 ₪ והסכום המקסימלי 35 ₪. בשני המקרים מדובר בסטייה משמעותית מסכום שכר המינימום לשעה שהוא 20.70 ₪. עם זאת, הסכום הממוצע בו נקבו הינו 20.77 ₪, המשקף למעשה את הסכום האמיתי. בכדי למדוד ידיעת שכר מינימום הגדרנו טווח טעות ש $\pm 2.5\%$ מהסכום המקורי. כלומר, הגדרנו אדם כיודע מהו שכר המינימום לשעה במידה והשיב כי גובה שכר המינימום נע בין 20.2 ₪ ל 21.2^7 ₪.

שכ"מ לחודש

הסכום המינימלי בו נקבו היה 1000 ₪ והסכום המקסימלי 7000 ₪. בשני המקרים מדובר בסטייה משמעותית מסכום שכר המינימום לחודש שהוא 3850.18 ₪. עם זאת, הסכום הממוצע בו נקבו הינו 3729.39 ₪, והוא קרוב למדי לסכום האמיתי. גם בהתייחס לשכ"מ לחודש, הגדרנו טווח טעות ש $\pm 2.5\%$ מהסכום המקורי על מנת למדוד את ידיעת שכר המינימום. כלומר, הגדרנו אדם כיודע מהו שכר המינימום לחודש במידה והשיב כי גובה שכר המינימום נע בין 3754 ₪ ל 3946^8 ₪.

⁷ 2.5% מ 20.7 ₪ הם 0.5175 ₪. הפחתנו סכום זה מ 20.7 ₪ וקיבלנו 20.2 ₪ והוספנו סכום זה ל 20.7 ₪ וקיבלנו 21.2 ₪ וכך יצרנו את טווח הידע.

⁸ 2.5% מ 3850.18 ₪ הם 96.2545 ₪. הפחתנו סכום זה מ 3850.18 ₪ וקיבלנו 3754 ₪ והוספנו סכום זה ל 3850.18 ₪ וקיבלנו 3946 ₪ וכך יצרנו את טווח הידע.

לוח מספר 3 – ידיעת גובה שכר המינימום בקרב שכירים שעתיים ובקרב שכירים חודשיים (אחוזים)

מסך הכל

כלל האוכלוסיה		קריית מלאכי N = 577	
בשכר נמוך N = 145	סה"כ N = 1125		
N = 66	N = 407	N = 252	שכר מינימום לשעה
39.9	34.2	40.9	יודעים
62.1	65.8	59.1	לא יודעים
N = 79	N = 673	N = 293	שכר מינימום לחודש
19.0	19.6	17.4	יודעים
81.0	80.4	82.6	לא יודעים

מלוח 3 ניתן לראות בבירור כי **הציבור אינו יודע מהו גובה שכר המינימום**, אך יודע טוב יותר מהו שכר המינימום לשעה, לעומת שכר המינימום לחודש. יתכן והדבר נובע מכך שהמושג שכר מינימום לשעה הינו מושג השגור יותר בפינו, כמו גם בפרסומות שנעשות בעניין זה, לעומת המושג שכר מינימום לחודש. השוואת הממצאים העולים מקריית מלאכי לכלל האוכלוסיה מראה כי השכירים השעתיים בקריית מלאכי מכירים טוב יותר את גובה שכר המינימום לשעה בהשוואה לכלל האוכלוסיה (40.9% לעומת 34.2%) ובהשוואה לשכירים בשכר נמוך מכלל האוכלוסיה (39.9%). עם זאת, השכירים החודשיים בקריית מלאכי מכירים פחות את גובה שכר המינימום לחודש (17.4%) בהשוואה לכלל האוכלוסייה (19.6%) ולאוכלוסיה בשכר נמוך (19.0%).

לוח מספר 4: שיעורי ידע אודות גובה שכר המינימום לפי מאפייני רקע עבור שכירים בשכר שעתי ועבור שכירים בשכר חודשי – אוכלוסיית קריית מלאכי (אחוזים מהקבוצה המתאימה)

שכירים בשכר חודשי N = 293		שכירים בשכר שעתי N = 252		המאפיין
לא יודעים מהו גובה שכר המינימום לחודש	יודעים מהו גובה שכר המינימום לחודש	לא יודעים מהו גובה שכר המינימום לשעה	יודעים מהו גובה שכר המינימום לשעה	
83.3	16.7	57.5	42.5	מגדר
82.1	17.9	59.8	40.2	גברים
				נשים
93.8	17.2	61.1	38.9	ותק בארץ
78.9	21.1	45.2	54.8	אזרחים ותיקים
				עולים חדשים
80.2	19.8	58.9	41.1	השכלה
82.9	17.1	58.7	41.3	חסרי בגרות
				בעלי בגרות ומעלה
88.5	11.5	62.2	37.8	מידת דתיות
80.5	19.5	60.9	39.1	דתיים
76.3	23.7	49.1	50.9	מסורתיים
				חילוניים
82.4	17.6	54.1	45.9	גיל
82.8	17.2	61.7	38.3	גילאי 18 – 35
100	0	100	0	גילאי 36 – 65
				גילאי 66 ומעלה

לוח מספר 4א: שיעורי ידע אודות גובה שכר המינימום לפי מאפיינים תעסוקתיים עבור שכירים בשכר שעתו ועבור שכירים בשכר חודשי – אוכלוסיית קריית מלאכי (אחוזים מהקבוצה המתאימה)

שכירים בשכר חודשי		שכירים בשכר שעתו		
N = 293		N = 252		
לא יודעים מהו גובה שכר המינימום לחודש	יודעים מהו גובה שכר המינימום לחודש	לא יודעים מהו גובה שכר המינימום לשעה	יודעים מהו גובה שכר המינימום לשעה	המאפיין
				משלח יד
90.3	9.7	80.0	20.0	אקדמאים
90.8	9.2	67.5	32.5	בעלי מקצועות חופשיים וטכניים
73.6	26.4	54.0	46.0	מנהלים ופקידים
76.9	23.1	54.9	45.1	עובדי מכירות ושירותים
78.6	21.4	61.8	38.2	עובדים מקצועיים
85.7	14.3	60.0	40.0	עובדים בלתי מקצועיים
				ענף כלכלי
79.5	20.5	57.1	42.9	תעשייה
58.3	41.7	50.0	50.0	מסחר
85.7	14.3	33.3	66.7	תחבורה ותקשורת
83.1	16.9	64.1	35.9	מגזר ציבורי
80.0	20.0	45.5	54.5	שירותי אירוח ואוכל
86.4	13.6	42.1	57.9	שירותים פיננסיים ועסקיים
77.8	22.2	93.3	6.7	אחר
				משלם השכר
82.1	17.9	59.3	40.7	מקום העבודה
87.5	12.5	53.6	46.4	חברה קבלנית/כח אדם

ממצאי לוח 4 מראים כי מאפייני הרקע של שכירים בקריית מלאכי אינם משתנים המסבירים ידע, לא בקרב שכירים בשכר שעתו ולא בקרב שכירים בשכר חודשי. לפיכך, ניתן לראות כי בקרב שתי הקבוצות (שכירים בשכר חודשי ושכירים בשכר שעתו), אין הבדל בין גברים לבין נשים בשיעורי הידע אודות גובה שכר המינימום לשעה (42.5% ו- 40.2%) וגובה שכר המינימום לחודש (16.7% ו- 17.9% בהתאמה). בדומה לכך, ניתן לראות כי אין הבדל מובהק בין אזרחים ותיקים לבין עולים חדשים המשתכרים שכר שעתו בשיעורי הידע (38.9% ו- 54.8% בהתאמה) וכן לא אצל אזרחים ותיקים בהשוואה לעולים חדשים המשתכרים שכר חודשי (17.2% בהשוואה ל- 21.1%). עוד ניתן לראות כי אין הבדלים בשיעורי הידע בין שכירים שעתיים חסרי תעודת בגרות לבין בעלי בגרות ומעלה (41.1% ו- 41.3% בהתאמה) כמו גם לא בין

שכירים חודשיים חסרי תעודת בגרות (19.8%) בהשוואה לשכירים חודשיים בעלי תעודת בגרות ומעלה (17.1%). כמו כן, ניתן לראות כי אין הבדלים בין דתיים, מסורתיים וחילוניים (37.8%, 39.1% ו- 50.9% אצל השכירים השעתיים ו- 11.5%, 19.5% ו- 23.7% אצל השכירים השעתיים). לבסוף, ניתן לראות כי שיעורי הידע בקרב שכירים שעתיים בני 18 – 35 (45.9%) דומים לשיעורי הידע בקרב בני 36 – 65 (38.3%) וכן כי שיעורי הידע בקרב שכירים חודשיים בגילאי 18 – 35 (17.6%) דומים לשיעורי הידע בקרב בני 36 – 65 (17.2%).

השוואה לכלל האוכלוסיה (לוח 4ב) מעלה תמונה דומה מאוד. ניתן לראות כי הן בקרב שכירים שעתיים והן בקרב שכירים חודשיים לא נמצאו הבדלים משמעותיים בשיעורי הידע בין גברים לנשים, בין אזרחים ותיקים לבין עולים חדשים, בין חסרי בגרות לבעלי בגרות ומעלה ובין דתיים למסורתיים וחילוניים. עם זאת, רק בקרב השכירים השעתיים (ולא בקרב השכירים החודשיים) נמצא כי משתנה הגיל הינו משתנה המסביר ידע⁹, כך ששכירים צעירים (גילאי 18 – 35) יודעים יותר מהשכירים בגילאי 36 – 65 ובגילאי 66 ומעלה מהו גובה שכר המינימום לשעה.

בהתייחס למאפיינים התעסוקתיים (לוח מספר 4א), נמצא כי המשתנה משלם השכר אינו מסביר הבדלים בידע, הן בקרב שכירים שעתיים והן בקרב שכירים חודשיים. כלומר, ניתן לראות כי אין הבדלים מובהקים בשיעורי הידע בין שכירים המקבלים את שכרם דרך מקום העבודה לבין שכירים המקבלים את שכרם דרך חברה קבלנית/חברת כוח אדם. גם המשתנה משלח יד לא נמצא כמשתנה מסביר ידע, כך שלא נמצאו הבדלים בקרב בעלי משלחי היד השונים בידע אודות גובה שכר המינימום לשעה או לחודש. בקרב השכירים השעתיים, המשתנה ענף כלכלי נמצא כמשתנה מסביר ידע¹⁰. כך למשל, ניתן לראות כי 66.7% מקרב העובדים בענף התחבורה והתקשורת ידעו מהו גובה שכר המינימום לשעה, לעומת 42.9% מעובדי התעשייה ו- 35.9% בלבד מהשכירים במגזר הציבורי.

השוואה לכלל האוכלוסיה (לוח 4ג) מראה כי המשתנה משלח יד נמצא כמשתנה מסביר ידע¹¹ רק בקרב השכירים השעתיים. כך למשל, ניתן לראות כי רק כ- 18% מקרב בעל המקצועות החופשיים והטכניים המשתכרים שכר שעתי ידעו מהו גובה שכר המינימום לשעה, בהשוואה ל כ- 44% מעובדי המכירות והשירותים. בקרב השכירים החודשיים, לא נמצאו הבדלים מובהקים סטטיסטית בין בעלי משלח היד השונים בהתייחס לידיעת גובה שכר המינימום לחודש.

בשונה ממשלח היד, הענף הכלכלי נמצא כמסביר ידע, הן בקרב השכירים החודשיים¹² והן בקרב השכירים השעתיים¹³. ניתן לראות כי בשונה מאשר בקריית מלאכי, בקרב שכירים מכלל האוכלוסיה שיעורי הידע הנמוכים ביותר מצויים בקרב שכירים שעתיים מענף התחבורה והתקשורת (22.2%). שיעורי הידע הגבוהים ביותר בקרב השכירים השעתיים מצויים בקרב שכירים מענף המסחר (61.1%). אולם, בעוד ששכירים שעתיים מענף המסחר מיטיבים לדעת מהו גובה שכר המינימום, ניתן לראות כי מעטים מקרב השכירים החודשיים בענף זה יודעים מהו גובה שכר המינימום לחודש (11.6%), בהשוואה ל כ- 43% מהשכירים בענף שירותי האירוח והאוכל, שהפגינו ידע יותר מכל היתר, ככל הנראה משום ששכירים רבים מענף זה משתכרים שכר מינימום ונמוך ממנו.

⁹ P<.013, Chi=8/706, df=2
¹⁰ P<.029, Chi=14.092, df=6
¹¹ P<.012, Chi=14.712, df=5
¹² P<.006, Chi=18.023, df=6
¹³ P<.000, Chi=24.446, df=6

לוח מספר 4ב: שיעורי ידע אודות גובה שכר המינימום לפי מאפייני רקע עבור שכירים בשכר שעתי ועבור

שכירים בשכר חודשי – כלל האוכלוסיה (אחוזים מהקבוצה המתאימה)

שכירים בשכר חודשי N = 673		שכירים בשכר שעתי N = 407		המאפיין
לא יודעים מהו גובה שכר המינימום לחודש	יודעים מהו גובה שכר המינימום לחודש	לא יודעים מהו גובה שכר המינימום לשעה	יודעים מהו גובה שכר המינימום לשעה	
76.9	23.1	69.7	30.3	מגדר
82.9	17.1	63.7	36.3	גברים
				נשים
80.5	19.5	66.5	33.5	ותק בארץ
78.1	21.9	60.0	40.0	אזרחים ותיקים
				עולים חדשים
78.2	21.8	67.6	32.4	השכלה
81.2	18.8	64.0	36.0	חסרי בגרות
				בעלי בגרות ומעלה
82.9	17.1	73.4	26.6	מידת דתיות
81.8	18.2	61.3	38.7	דתיים
78.3	21.7	68.4	31.6	מסורתיים
				חילוניים
76.4	23.6	60.4	39.6	גיל
82.8	17.8	68.7	31.3	גילאי 18 – 35
88.2	11.8	100	0	גילאי 36 – 65
				גילאי 66 ומעלה

לוח מספר 14: שיעורי ידע אודות גובה שכר המינימום לפי מאפיינים תעסוקתיים עבור שכירים בשכר שעתו ועבור שכירים בשכר חודשי – כלל האוכלוסייה (אחוזים מהקבוצה המתאימה)

שכירים בשכר חודשי N = 673		שכירים בשכר שעתו N = 407		המאפיין
לא יודעים מהו גובה שכר המינימום לחודש	יודעים מהו גובה שכר המינימום לחודש	לא יודעים מהו גובה שכר המינימום לשעה	יודעים מהו גובה שכר המינימום לשעה	
82.8	17.8	70.0	30.0	משלח יד
85.9	14.1	81.7	18.3	אקדמאים
75.7	24.3	59.3	40.7	חופשיים וטכניים
79.5	20.5	56.1	43.9	מנהלים ופקידים
74.5	25.5	61.0	39.0	ע. מכירות ושירותים
84.6	15.4	71.0	29.0	עובדים מקצועיים
				ע. בלתי מקצועיים
ענף כלכלי				
71.4	28.6	59.5	40.5	תעשייה
88.4	11.6	38.9	61.1	מסחר
73.3	26.7	77.8	22.2	תחבורה ותקשורת
89.1	10.9	69.9	30.1	מגזר ציבורי
57.1	42.9	71.4	28.6	שירותי אירוח ואוכל
72.5	27.5	75.6	24.4	ש. פיננסיים ועסקיים
32.1	17.9	80.0	20.0	אחר

ביקשנו לבדוק היבט נוסף של ידיעת חוק שכר המינימום, והוא ידיעת מרכיבים השונים של שכר המינימום. הקראנו למשתתפי הסקר שורה של מרכיבים וביקשנו מהם לציין האם המרכיב הספציפי נכלל למיטב ידיעתם בחישוב שכר המינימום וכן לציין האם רכבי זה כלול בשכרם. **את הבדיקה ערכנו רק בקרב משיבים אשר ידעו מהו גובה שכר המינימום**, מתוך הנחה שאם אינם יודעים מהו גובה שכר המינימום, קרוב לוודאי שלא ידעו את רכיבי השכר הכלולים בו. גם בבדיקה זו פילחנו את אוכלוסיית המחקר לפי סוג המשכורת שלהם. קרי, בדקנו את הידע בקרב שכירים שעתיים וכן בקרב שכירים חודשיים בנפרד. ממצאי בדיקה זו מופיעים בלוח 5 המופיע מטה.

לוח מספר 5: ידיעת רכיבי שכר מינימום בקרב שכירים שעתיים וחודשיים בקריית מלאכי שידעו מהו

גובה שכר המינימום (אחוזים מהקבוצה המתאימה)

שכירים בשכר חודשי N = 51		שכירים בשכר שעות N = 103		הרכיב
השיבו כי הרכיב אינו כלול בשכר מינימום	השיבו כי הרכיב כלול בשכר מינימום	השיבו כי הרכיב אינו כלול בשכר מינימום	השיבו כי הרכיב כלול בשכר מינימום	
27.3	72.7	43.9	56.1	שכר יסוד/משולב
57.1	42.9	44.3	55.7	דמי נסיעות
62.2	37.8	70.6	29.4	ביטוח מנהלים
54.8	45.2	79.1	20.9	תוספת יוקר
83.3	16.7	89.1	10.8	תוספת קבועה המשתלמת לעובד

הרכיבים המודגשים בלוח המופיע מעלה הם רכיבים שאכן כלולים בחישוב שכר המינימום. כלומר, מי שהשיבו כי רכיבים אלו כלולים בשכר המינימום נחשבים לצורך העניין כמי שמכירים את חוק שכר מינימום. התבוננות בלוח מראה שבהתייחס לתוספת יוקר ולתוספת קבועה, מעטים מקרב השכירים השעתיים ידעו לציין כי הרכיב אמנם נכלל בחישוב שכר המינימום (20.9% ו- 79.1% בהתאמה). בקרב השכירים החודשיים, 45.2% ידעו לציין כי תוספת יוקר כלולה בשכר מינימום, אולם רק כ- 17% ידעו לציין כי תוספת קבועה המשתלמת לעובד כלולה בשכר המינימום. ניתן אם כן לראות כי שכירים חודשיים מכירים טוב יותר את הרכיבים הכלולים בחוק שכר המינימום, בעוד שבהתייחס לגובה שכר המינימום (לוח מספר 3), דווקא השכירים השעתיים הם אלו שהפגינו בקיאות רבה יותר.

בהתייחס לרכיב הראשון – שכר יסוד – ניתן לראות שוב כי יותר שכירים חודשיים ידעו לציין כי רכיב זה אמנם כלול בשכר המינימום בהשוואה לשכירים השעתיים (72.7% בהשוואה ל 56.1%). חוסר הידע של הציבור ביחס לחוק שכר המינימום בא לידי ביטוי גם בכך ששיעור נכבד ציינו כי דמי נסיעות כלולים בחישוב שכר המינימום (כ- 56% בקרב השכירים השעתיים וכן כ- 43% בקרב השכירים החודשיים), כאשר למעשה רכיבים אלו אינם כלולים. זאת ועוד, אחת הדרכים הנפוצות של מעסיקים להפרת חוק שכר מינימום היא הכללת דמי הנסיעות בחישוב השכר. נראה כי חוסר הידע של ציבור השכירים מהווה אם כן קרקע פורייה להתנהגות של הפרה בקרב מעסיקים.

2.2 הפרת הזכות לשכר מינימום

ביקשנו לבדוק מהו שיעור השכירים שאינם משתכרים שכר מינימום, על פי דיווחיהם שלהם, תוך התייחסות לשורה של מאפייני רקע כמשתנים שעשויים להסביר את ההפרה. לפיכך, הקראנו למשתתפי המדגם את גובה שכר המינימום וביקשנו מהם לציין את שכרם ביחס לסכום זה. כלומר, מי שמשתכרים חודשית נחשפו לגובה שכר המינימום לחודש ולאחר מכן הם התבקשו לציין האם משתכרים סכום זה, סכום גבוה ממנו או נמוך ממנו ואלו שדיווחו כי משתכרים שעתית נחשפו לגובה שכר המינימום לשעה ולאחר מכן התבקשו לציין האם משתכרים סכום זה, סכום גבוה ממנו או נמוך ממנו. שכירים אשר דיווחו כי משתכרים פחות משכר המינימום הם שכירים אשר חלה עליהם הפרה.

לוח מספר 6: שיעורי הפרת הזכות לשכר מינימום בקרב שכירים בשכר שעתי ובקרב שכירים בשכר

חודשי

קריית מלאכי משתכרים שכר חודשי N = 293	שכר הנבדק ביחס לשכר מינימום לחודש ¹⁴	קריית מלאכי משתכרים שכר שעתי N = 252	שכר הנבדק ביחס לשכר מינימום לשעה
5.3% (N = 15)	משתכר נמוך משכר המינימום לחודש (נמוך מ 3850.18 ₪)	8.9% (N = 21)	משתכר נמוך משכר המינימום לשעה (נמוך מ 20.7 ₪)
כלל האוכלוסייה ¹⁷ משתכרים שכר חודשי N = 673	שכר הנבדק ביחס לשכר מינימום לחודש ¹⁶	כלל האוכלוסייה ¹⁵ משתכרים שכר שעתי N = 407	שכר הנבדק ביחס לשכר מינימום לשעה
16.8% (N = 109)	משתכר נמוך משכר המינימום לחודש (נמוך מ 3850.18 ₪)	16.8% (N = 66)	משתכר נמוך משכר המינימום לשעה (נמוך מ 20.7 ₪)

ממצאי לוח מספר 6 מראים כי 8.9% מקרב המשתכרים שעתית משתכרים שכר הנמוך משכר המינימום לשעה הנקוב בחוק ועוד 5.3% מקרב המשתכרים שכר חודשי משתכרים שכר הנמוך משכר המינימום לחודש הנקוב בחוק, וזאת התאם להיקף המשרה שלהם ותוך השוואת השכר שמקבלים לשכר שאמורים לקבל ע"פ היקף משרתם. כלומר, בסה"כ 14.2% מהשכירים בקריית מלאכי משתכרים שכר הנמוך משכר המינימום, כפי שעולה מדיווחיהם האישיים. בהשוואה לכך, מסקר מיוחד ערך מינהל מחקר וכלכלה בשנת 2008 עולה כי בכלל אוכלוסיית השכירים היהודים 16.8% מקרב השכירים השעתיים דיווחו על אי קבלת שכר מינימום לשעה (שהם 66 נבדקים) ושיעור זהה מקרב השכירים החודשיים (שהם 109 נבדקים) דיווחו על קבלת שכר חודשי הנמוך משכר המינימום לחודש, וזאת בהתאם להיקף משרתם. כלומר, בקרב כלל

¹⁴ ציוין כי בבדיקת הפרת שכר המינימום לחודש יש להביא בחשבון את הקיפה של משרה מלאה הנהוגה במקום העבודה. בבדיקה זו בדקנו הפרה על ידי השוואת השכר שאמור היה העובד לקבל על פי היקף משרתו אל שכר המינימום הנקוב בחוק. עם זאת, מכיוון שלא שאלנו את הנבדקים מהו היקף משרה מלאה הנהוג במקום עבודתו, לא יכולנו להכניס נתון זה לחישוב שלנו, דבר אשר יש להביא בחשבון. זאת ועוד, אומדנים אלו מבוססים על דיווח אישי של משתתפי המחקר ולא על בדיקת תלושי שכר, ולפיכך יתכן והאומדן מוטה כלפי מעלה.

¹⁵ יהודים בלבד.

¹⁶ ציוין כי בבדיקת הפרת שכר המינימום לחודש יש להביא בחשבון את הקיפה של משרה מלאה הנהוגה במקום העבודה. בבדיקה זו בדקנו הפרה על ידי השוואת השכר שאמור היה העובד לקבל על פי היקף משרתו אל שכר המינימום הנקוב בחוק. עם זאת, מכיוון שלא שאלנו את הנבדקים מהו היקף משרה מלאה הנהוג במקום עבודתו, לא יכולנו להכניס נתון זה לחישוב שלנו, דבר אשר יש להביא בחשבון. זאת ועוד, אומדנים אלו מבוססים על דיווח אישי של משתתפי המחקר ולא על בדיקת תלושי שכר, ולפיכך יתכן והאומדן מוטה כלפי מעלה.

¹⁷ יהודים בלבד.

אוכלוסיית השכירים היהודים, כ – 34% דיווחו כי לא קיבלו שכר מינימום, שיעור הגבוה באופן משמעותי משיעור ההפרה בקריית מלאכי, ממצא מנוגד למה ששוער בתחילה.

מאידך, כאשר שאלנו את הנבדקים באופן ישיר האם קרה בשנה האחרונה שלא קיבלו שכר מינימום (שעתי או חודשי) למרות שהיה מגיע להם, רק כ – 7% השיבו בחיוב. גם במקרה זה ניתן לראות הבדל ביחס לכלל האוכלוסייה, שכן שאלה דומה שהופנתה למדגם מייצג מכלל אוכלוסייה מראה כי רק 4.9% השיבו בחיוב. כלומר, בעוד ש 7% מקרב השכירים בקריית מלאכי טענו כי בשנה האחרונה לא קיבלו שכר מינימום, רק 3.2% מקרב השכירים בכלל הארץ השיבו כך. כלומר, במקרה זה ניתן לראות כי שיעורי ההפרה גבוהים יותר בקרב תושבי קריית מלאכי, כפי ששוער בתחילה.

נתונים אלו באים ללמדנו כי בקרב ציבור השכירים שורר אי ודאות נרחב בכל האמור לגבי המושגים שכר מינימום לשעה ושכר מינימום לחודש. נראה כי כאשר מקריאים לנבדק את גובה שכר המינימום ומבקשים ממנו להעריך את שכרו בהתאם לכך, לא מעטים סבורים שחלה עליהם הפרה של הזכות לשכר מינימום. עם זאת, כאשר שואלים אותם שאלה כללית ולא ניתן להם מידע באשר לגובהו של שכר המינימום, הם ככל הנראה לא יודעים להעריך נכונה את שכרם ומעטים מדווחים על הפרה של זכות זו.

היבט נוסף של הפרת חוק שכר מינימום שבדקנו מתייחס לאי תשלום שכר עבודה לעובדים חדשים אשר מתבקשים לעבור קורס הכנה לתפקיד ו/או לעובדים היוצאים לקורסים והשתלמויות במסגרת עבודתם.

לוח מספר 7: שכירים אשר התבקשו לעבור קורס הכנה לתפקיד או קורס במסגרת התפקיד ולא קיבלו על

כך שכר (אחוזים מהקבוצה המתאימה)

כלל האוכלוסייה		קריית מלאכי N = 577	
בשכר נמוך N = 145	סה"כ N = 1125		
19.4	26.3	22.9	התבקש לעבור קורס הכנה לתפקיד
44.1	27.3	9.9	לא קיבל שכר ¹⁸
26.0	44.0	38.9	יצא לקורס/השתלמות במסגרת התפקיד
48.9	26.4	9.7	לא קיבל שכר ¹⁹

ניתן לראות כי מתוך כ – 23% אשר התבקשו לעבור קורס הכנה לתפקיד בקריית מלאכי, כ – 10% לא קיבלו שכר עבור תקופה זו, בניגוד לתקנות חוק שכר מינימום. זאת ועוד, מתוך כ – 40% אשר יצאו לקורסים או השתלמויות במסגרת תפקידם, כ – 10% לא קיבלו שכר עבור שעות אלו. ניתן לראות, באופן מפתיע, כי שיעורי ההפרה בקריית מלאכי נמוכים יותר באופן משמעותי מאשר בקרב כלל האוכלוסייה. הממצא המדאיג מתייחס להבדלים בין כלל האוכלוסייה לבין בעלי השכר הנמוך בשיעורי ההפרה. ניתן לראות כי בעוד שבקרב תושבי קריית מלאכי רק כ 10% לא קיבלו שכר עבור תקופת הכנה לתפקיד וכן כי בקרב כלל האוכלוסייה היהודית כ- 27% לא קיבלו שכר עבור כך, בקרב אוכלוסיית השכירים בשכר נמוך שיעורי ההפרה גבוהים בהרבה, כאשר 44% דיווחו כי כלל לא קיבלו שכר עבור תקופה זו או שקיבלו שכר

¹⁸ הנתון כולל בתוכו מי שדיווחו כי לא קיבלו שכר או קיבלו שכר חלקי בלבד.

¹⁹ ראה הערה #17

חלקי בלבד. ממצא מדאיג דומה עולה גם בהתייחס לאי קבלת שכר עבור קורס ו/או השתלמות במסגרת התפקיד.

ביקשנו לבחון האם יש שוני בקיום התופעה של אי תשלום שכר עבור תקופת הכנה לתפקיד ועבור קורס שאליו יוצא העובד במסגרת התפקיד, בין שכירים אשר מקבלים את שכרם ממקום העבודה לעומת שכירים אשר מקבלים את שכרם דרך חברה קבלנית או חברת כוח אדם. ממצאי ההשוואה מופיעים בלוח הבא.

לוח מספר 8: אי קבלת שכר עבור תקופת הכשרה לתפקיד או בעת קורס הנערך במסגרת התפקיד לפי הגורם המשלם את משכורתו של העובד בקרב שכירים בקריית מלאכי (אחוזים מסך הכל)

שכירים אשר שכרם משולם על ידי חברה קבלנית או חברת כוח אדם	שכירים אשר שכרם משולם דרך מקום העבודה	
N = 37	N = 523	
0	10.8	לא קיבל שכר בתקופת השכרה לתפקיד
14.3	9.7	לא קיבל שכר בעת שיצא לקורס

ניתן לראות מלוח מספר 8 כי אי קבלת שכר עבור ימי קורס הינה תופעה שנפוצה מעט יותר בקרב שכירים המקבלים את שכרם דרך חברה קבלנית/חברת כוח אדם, בהשוואה לשכירים המקבלים את שכרם דרך מקום העבודה. עם זאת, יצוין כי הבדל זה לא נמצא מובהק סטטיסטית²⁰.

²⁰ לא התבצעה השוואה לכלל האוכלוסייה מכיוון שהשאלה הבודקת מי הגורם משלם השכר לא הופיעה בסקר שבוצע בקרב מדגם מייצג מכלל האוכלוסייה.

3. חוק שעות עבודה ומנוחה, תשי"א - 1951

3.1 שכירים העובדים בשעות נוספות – מאפייני רקע, מאפיינים תעסוקתיים ואופי התגמול הכספי

כפי שניתן לראות מן הלוח המופיע מטה, כ - 23% מציבור השכירים בקריית מלאכי דיווחו כי עובדים שעות נוספות. מתוכם, כ - 30% אינם מקבלים את התגמול הכספי הנקוב בחוק.

התגמול על פי חוק שעות עבודה ומנוחה עבור עבודה בשעות נוספות הינו 125% עבור השעתיים הנוספות הראשונות ו 150% החל מהשעה השלישית. ממצאי הלוח כי מראים כי כ - 24% לא מקבלים תוספת שכר כלל ועוד כ - 6% מקבלים 125% עבור כל שעה נוספת, כאשר למעשה אמורים לקבל תוספת זו רק עבור השעתיים הראשונות. קשה להתייחס לאותם 28% אשר לא קיבלו תוספת שכר בשל עבודה במסגרת גלובלית, כיוון שלא בהכרח הדבר מהווה הפרה על חוק שעות עבודה ומנוחה, ויש צורך במידע מעמיק יותר אודות היקף המשרה ותנאי חוזה העבודה בין השכיר לבין מעסיקו. עם זאת, אין ספק כי חלה הפרה של חוק שעות עבודה ומנוחה עובר אותם 5.7% שמקבלים שכר של 125% עבור כל שעה נוספת וכן עבור אותם 23.8% שכלל לא מקבלים תוספת שכר עבור עבודה בשעות נוספות. **כלומר, ניתן לומר כי בקרב כ - 30% מציבור השכירים בקריית מלאכי חלה הפרה של חוק שעות עבודה ומנוחה, הבאה לידי ביטוי בכך שהם אינם מקבלים את התגמול החוקי עבור עבודה בשעות נוספות, או שלא מקבלים תגמול כלל.**

בהשוואה לכך, שיעורי העבודה בשעות נוספות בכלל אוכלוסיית השכירים היהודים הינם מעט גבוהים יותר משיעורי העבודה בשעות נוספות בקריית מלאכי ועומדים על כ - 27.5%, כאשר שיעורי העבודה בשעות נוספות בקרב שכירים בשכר נמוך עומדים על כ 17%. כלומר, ניתן לראות כי העובדים בשכר נמוך אינם נוהגים לעבוד בשעות נוספות בשיעורים גבוהים יותר מאשר כלל האוכלוסייה, אלא להיפך, וזאת בניגוד לסברה הקיימת. כמו כן, בהתייחס לשיעורי ההפרה של חוק שעות עבודה ומנוחה בעניין הגמול הכספי עבור עבודה בשעות נוספות, ניתן לראות כי ההפרה חמורה יותר בכלל האוכלוסייה מאשר בקריית מלאכי. הדבר בולט בעיקר בהתייחס למי שמקבלים רק 125% עבור כל שעה נוספות, כאשר מדובר על 6% מהשכירים שעובדים בשעות נוספות בקריית מלאכי, זאת לעומת כ - 22% מהשכירים שעובדים שעות נוספות בכלל האוכלוסייה ו - 14% מקרב השכירים בשכר נמוך העובדים שעות נוספות. כלומר, שוב ניתן לראות כי בניגוד לסברה הקיימת כי הפרת חוקי עבודה בקריית מלאכי תהיה גבוהה יותר בשל הרכב האוכלוסייה בה, דווקא בעיר זו אנו רואים כי ביחס לחוק שכר מינימום וביחס לחוק שעות עבודה ומנוחה (עבודה בשעות נוספות), שיעורי ההפרה בקריית מלאכי הינם נמוכים יותר מאשר בכלל האוכלוסייה.

לוח מספר 9: שכירים העובדים בשעות נוספות ואופי התגמול הכספי (אחוזים מסך הכל)

כלל האוכלוסיה		אוכלוסיית קריית מלאכי	
בשכר נמוך	סה"כ ²¹	N = 577	
N = 145	N = 1125		
16.6	27.5	23	עובדים בשעות נוספות
עובדים בשעות נוספות	עובדים בשעות נוספות	עובדים בשעות נוספות	אופי התגמול הכספי
N = 29	N = 308	N = 130	
50.0	39.6	42.6	125% עבור השעתיים הראשונות ו - 150% החל מהשעה השלישית
14.3	21.8	5.7	125% עבור כל שעה נוספת לא משולמת כל תוספת
35.7	38.6	27.9	שכר בשל עבודה במסגרת גלובלית
-	-	23.8	לא משולמת תוספת שכר

לוח מספר 10: שכירים העובדים בשעות נוספות לפי מאפייני רקע (אחוזים מהקבוצה המתאימה)

כלל האוכלוסיה	קריית מלאכי	המאפיין
N = 308	N = 130	
		מגדר
36.2	31.5	גברים
21.4	17.7	נשים
		ותק בארץ
26.8	21.4	אזרחים ותיקים
34.6	34.6	עולים חדשים
		השכלה
24.2	24.2	חסרי תעודת בגרות
28.5	21.5	בעלי בגרות ומעלה
		מידת דתיות
21.1	17.6	דתיים וחרדים
30.6	24.1	מסורתיים
27.0	26.4	חילוניים
		גיל
27.0	28.0	גילאי 18 – 35
28.7	19.6	גילאי 36 – 65
13.3	20.6	גילאי 66 ומעלה

²¹ יהודים

ממצאי הטבלה המופיעה מעלה (לוח מספר 10) מעידים כי בקרב תושבי קריית מלאכי קיימים הבדלים²² בין גברים לנשים בעבודה בשעות נוספות – ניתן לראות כי יותר גברים עובדים בשעות נוספות (31.5%) מאשר נשים (17.7%). עוד ניתן לראות כי ישנם הבדלים מובהקים²³ בין אזרחים ותיקים לבין עולים חדשים בעבודה בשעות נוספות – עבודה בשעות נוספות שכיחה יותר בקרב עולים חדשים (34.6%) מאשר בקרב אזרחים ותיקים (21.4%). בהתייחס למידת ההשכלה, ניתן לראות כי אין הבדלים משמעותיים בין חסרי תעודת בגרות לבין בעלי בגרות ומעלה בשיעורי העבודה בשעות נוספות (24.2% ו- 21.5% בהתאמה). גם בהתייחס למידת הדתיות לא נמצאו הבדלים בין דתיים, מסורתיים וחילוניים בשיעורי העבודה בשעות נוספות, כך ששיעור השכירים הדתיים העובדים בשעות נוספות (17.6%) דומה לשיעור השכירים המסורתיים העובדים בשעות נוספות (24.1%). ניתן לראות כי בקרב החילוניים שיעורי השכירים העובדים בשעות נוספות הינו הגבוה ביותר (26.4%). עם זאת, כאמור, הבדלים אלו בין שלוש הקבוצות אינם מובהקים סטטיסטית. לבסוף, בהתייחס לגיל השכירים, ניתן לראות הבדלים על סף מובהקות סטטיסטית בין שלוש קבוצות הגיל, כך ששיעורי העבודה בשעות נוספות הינם גבוהים יותר בקרב קבוצת הצעירים (28.0%) מאשר בקרב שתי הקבוצות האחרות.

גם בקרב השכירים היהודיים בכלל האוכלוסיה ניתן לראות כי קיימים הבדלים מובהקים בין גברים לנשים²⁴, כך ששיעור הגברים העובדים שעות נוספות גבוה משיעור הנשים העובדות שעות נוספות (36.2% ו- 21.4% בהתאמה). לא נמצאו הבדלים מובהקים סטטיסטית בין אזרחים ותיקים לבין עולים חדשים בעבודה בשעות נוספות, בין שכירים צעירים למבוגרים יותר וכן לא נמצאו הבדלים מובהקים בין חסרי תעודת בגרות לבין בעלי תעודת בגרות בשיעורי העבודה בשעות נוספות, כך ששיעור חסרי הבגרות העובדים שעות נוספות (24.2%) אינו שונה משיעור בעלי הבגרות העובדים שעות נוספות (28.5%). בניגוד לתמונה בקריית מלאכי, שבה לא נמצאו הבדלים בין דתיים, מסורתיים וחילוניים בעבודה בשעות נוספות, ניתן לראות כי בקרב השכירים היהודיים בכלל הארץ נמצאו הבדלים בהתייחס למשתנה זה²⁵, כך שהשכירים המסורתיים והחילוניים (30.6% ו- 27.0% בהתאמה) נוהגים לעבוד בשעות נוספות יותר מאשר הדתיים (21.1%).

P<.000, Chi = 14.393, df = 1²²

P<.029, Chi = 4.746, df = 1²³

P<.000, Chi=29.708, df=1²⁴

P<.050, Chi=5.994, df=2²⁵

כלל האוכלוסיה N = 308	קריית מלאכי N = 130	המאפיין
		סוג שכר
26.3	20.9	שכר חודשי
29.2	24.6	שכר שעתי
		משלם השכר
–	22.4	מקום העבודה
–	27.0	חברה קבלנית/חברת כוח אדם
		משלח יד
29.8	24.4	אקדמאים
23.8	10.9	בעלי מקצועות חופשיים וטכניים
25.6	22.2	מנהלים ופקידים
26.1	21.4	עובדי מכירות ושירותים
48.5	41.7	עובדים מקצועיים
23.4	21.2	עובדים בלתי מקצועיים
		ענף כלכלי
42.6	41.7	תעשיה
32.5	15.9	מסחר
38.2	21.4	תחבורה ותקשורת
21.0	23.3	מגזר ציבורי
31.3	27.8	שירותי אירוח ואוכל
24.0	34.9	שירותים פיננסיים ועסקיים
36.7	30.6	אחר

ממצאי הטבלה המופיעה מעלה (לוח מספר 11) מראים כי בקרב תושבי קריית מלאכי, אין הבדלים בין שכירים המקבלים את משכורתם ממקום העבודה לבין שכירים המקבלים את משכורתם מחברת כוח אדם/חברה קבלנית, בשיעורי העבודה בשעות נוספות (22.4% ו – 27.0% בהתאמה). בדומה לכך, ניתן לראות כי הן בקרב תושבי קריית מלאכי והן בקרב שכירים מכלל האוכלוסיה אין הבדלים משמעותיים בין שכירים בשכר שעתי לבין שכירים בשכר חודשי בשיעורי העבודה בשעות נוספות – ניתן לראות כי 24.6% מבין השכירים השעתיים בקריית מלאכי דיווחו על עבודה בשעות נוספות, רק מעט יותר מ 21% מבין השכירים החודשיים אשר דיווחו על עבודה בשעות נוספות. בכלל האוכלוסיה ניתן לראות כי כ – 26% מהשכירים בשכר חודשי דיווחו על עבודה בשעות נוספות, מעט פחות מ כ – 29% מהשכירים השעתיים אשר דיווחו על עבודה בשעות נוספות.

בניגוד לכך, נמצאו הבדלים מובהקים סטטיסטית בין הקבוצות השונות של משלחי היד בהתייחס לעבודה בשעות נוספות, הן בקרב תושבי קריית מלאכי²⁶ והן בקרב שכירים מכלל האוכלוסיה²⁷. כך למשל, ניתן לראות כי בקרב תושבי קריית מלאכי כ – 42% מבין העובדים המקצועיים ו כ – 24% מבין האקדמאים

²⁶ P<.000, Chi=26.098, df=5
²⁷ P<.000, Chi=24.398, df=5

דיווחו על עבודה בשעות נוספות, לעומת כ – 11% בלבד מקרב בעלי המקצועות החופשיים והטכניים. גם בקרב השכירים מכלל האוכלוסייה ניתן לראות כי העובדים המקצועיים (48.5%) נוטים לעבוד בשעות נוספות יותר מאשר יתר השכירים במשק.

בדומה לכך, נמצאו הבדלים מובהקים סטטיסטית בין הענפים הכלכליים השונים בהתייחס לעבודה בשעות נוספות של שכירים בענפים אלו, הן בקרב תושבי קריית מלאכי²⁸ והן בקרב שכירים בכלל האוכלוסייה²⁹. ניתן לראות כי גם בקרב שכירים בקריית מלאכי וגם בקרב שכירים בכלל האוכלוסייה, השיעורים הגבוהים ביותר של עבודה בשעות נוספות מצויים בקרב שכירים מענף התעשייה (41.7% בקריית מלאכי ו – 42.6% בכלל האוכלוסייה). השיעורים הנמוכים ביותר של עבודה בשעות נוספות בקריית מלאכי הם בקרב שכירים מענף המסחר (15.9%) ובכלל האוכלוסייה בקרב שכירים מהמגזר הציבורי (21.0%).

3.2 עבודה ביום המנוחה

ממצאי הלוח המופיע מטה מראים כי 2.8% מן השכירים בקריית מלאכי (יהודים כולם) דיווחו כי נוהגים לעבוד בערב שבת ועוד פחות מכך נוהגים לעבוד בשבת (2.1%). שיעורים דומים של עבודה ביום המנוחה נמצאו גם עבור שכירים יהודים מכלל האוכלוסייה – כ – 3% דיווחו על עבודה בערב שבת ועוד כ 3.5% דיווחו על עבודה בשבת.³⁰

לוח מספר 12: שיעור השכירים העובדים ביום המנוחה (אחוזים מסך הכל)

כלל האוכלוסייה N = 1125	קריית מלאכי N = 577	
2.9%	2.8	ערב שבת
3.5%	2.1	יום שבת

²⁸ P<.000, Chi=40.837, df=6

²⁹ P<.000, Chi=26.171, df=6

³⁰ בשל מיעוט התצפיות של מי שדיווחו כי עובדים ביום המנוחה, לא נעשו ניתוחים נוספים לגבי משתתפים אלו.

4. חוק ההודעה לעובד, התשס"ב - 2002

כפי שעולה מהלוח המופיע מטה, רק כ – 11% מכירים את חוק ההודעה לעובד ורובו המכריע של ציבור השכירים בקריית מלאכי (כ – 89%), בדומה לשכירים בשאר המדינה (11.9%), אינו מכיר את חוק ההודעה לעובד. בנוסף לכך, ניתן לראות כי פחות מ 40% מקרב השכירים בקריית מלאכי קיבלו בפועל ממעסיקם הודעה בכתבת בדבר תנאי העסקתם. בדומה לכך, גם בכלל האוכלוסייה רק 43% מהשכירים קיבלו הודעה בדבר תנאי העסקתם. לפיכך, ניתן לראות כי בהתייחס לחוק ההודעה לעובד שיעור הציות לחוק הינו עדיין נמוך, כיוון שלמעלה ממחצית מן השכירים אינם מקבלים ממעסיקם הודעה בדבר תנאי העסקתם כפי שמורה החוק.

עוד ביקשנו לבחון, כחלק מבדיקת הידע של השכירים את החוק הני"ל, מהו למיטב ידיעתם העונש המוטל על מעסיקים המפרים אותו. כ – 47% סברו שכלל אין עונש, כאשר בפועל קיימת סנקציה בצורת קנס כספי על מעסיקים אשר הוכח כי הפרו את חוק ההודעה לעובד.

לוח מספר 13: שכירים אשר מכירים את חוק ההודעה לעובד וקיבלו ממעסיקם הודעה בדבר תנאי

העסקתם באחוזים (אחוזים מסך הכל)

כלל האוכלוסייה ³¹	קריית מלאכי	
N = 865	N = 577	
11.9	10.8	מכירים את חוק ההודעה לעובד
43	37.5	קיבלו מהמעסיק הודעה בדבר תנאי העסקתם
–	47.2	סבורים שאין ענישה בגין הפרת חוק ההודעה לעובד

בדיקה מעמיקה יותר של היכרות עם החוק נעשתה על ידי הקראת שורת רכיבים למשתתפים בסקר, כאשר עליהם לציין לגבי כל אחד מהם האם למיטב ידיעתם היגדים אלו נכללים או לא נכללים בחוק ההודעה לעובד³².

³¹ בלוח זה ההשוואה היא לסקר אכיפה 2006

³² ההיגדים המובלטים הם אלו שנכללים בחוק ההודעה לעובד

קריית מלאכי - כלל המדגם N = 577		
השיב כי המרכיב אינו כלול בחוק ההודעה לעובד	השיב כי המרכיב כלול בחוק ההודעה לעובד	
7.3	93.4	מחויבות של המעסיק לשלם שכר מינימום
7.3	92.7	מחויבות של המעסיק לפרט את השכר לשעה/לחודש
12.4	87.6	מחויבות של המעסיק לפרט את אורכו של יום העבודה או שבוע העבודה הרגיל
62.6	37.4	מחויבות של המעסיק לספק לעובדיו ימי כיף
22.0	78.0	מחויבות של המסיק לציין מהו יום המנוחה השבועי של העובד
7.9	92.1	מחויבות של המעסיק לתאר את עיקרי התפקיד של העובד

כפי שניתן לראות, רוב המשיבים נוטים להתבלבל בין חוק ההודעה לעובד לבין חוק שכר המינימום, מכיוון שרוב הנבדקים (93.4%) ציינו כי למיטב ידיעתם חוק ההודעה לעובד מחייב את המעסיק לשלם לעובדיו שכר מינימום, כאשר בפועל חובה זו של המעסיק מצויה בחוק שכר המינימום ולא בחוק הנדון לעיל. עם זאת, הרוב המכריע ציינו נכונה כי חוק ההודעה לעובד מחייב את המעסיק לפרט את השכר שישולם לעובד. עוד ניתן לראות כי הרוב ציינו נכונה כי חוק ההודעה לעובד מחייב את המעסיק לפרט את אורך יום העבודה או שבוע העבודה של עובדיו. מעט יותר משליש ציינו כי חוק זה מחייב את המעסיק לספק לעובדיו ימי כיף, מה שכמובן אינו נכון. בהתייחס לשני ההיגדים האחרונים, ניתן לראות שיעורים גבוהים מאוד של נבדקים שציינו נכונה כי אכן אלו כלולים בחוק ההודעה לעובד.

על פניו ממצאים אלו מעודדים, אולם יש לזכור כי בשאלה הראשונה שהופנתה לציבור הנבדקים אודות היכרות עם חוק ההודעה לעובד, רק 10% דיווחו כי מכירים חוק זה. כלומר, יתכן והתשובות הנכונות על שורת השאלות הללו נובעות מהקישור שעשו הנבדקים בין התכנים שהוצגו בפניהם ובין שם החוק, יותר מאשר היכרות עם תכני החוק בפועל.

³³ השאלות הבודקות את היכרות תכני החוק הופנתה לכלל המשתתפים ולא רק לאלו שדיווחו כי מכירים את החוק בשאלה הקודמת, מתוך הנחה שיתכן כי הציבור מכיר את תכני החוק אך לא את החוק בשמו.